

İSLAM TARİHİNDE İRK VE KABİLE ADIYLA NİSBELENME GELENEĞİ AÇISINDAN ASR-I SAADETTE İRKÎ NİSBELER

Murat SARICIK (*)

Öz

Nisbe konusu tarihî kaynaklarımızda bolca yer alır. Kişi ülkesine, bölgesine, devletine, doğduğu köy şehir ve kasabasına, uzak yakın dedelerine ve babasına, yakın akrabalarından birine, ırkına, kabilesine, dinle ilgili bir terime, bir mezhebe nisbet edilebilir. Ayrıca kişinin icra ettiği sanatına, kendisini azatlayana ve yaptığı bir işe... nisbet edilmesine de şahit oluruz. Nisbe ebeveynin her biri cihetinden müsterekliktir. Nisbe veya nisbet, karabet, yani yakınlık demektir. İrkî nisbeler, tavsif ettikleri isimlerin sıfatlarıdır. Hz. Peygamber başta olmak üzere hemen hemen bütün sahabelerin ırkî nisbeleri vardır.

Irka, kabileye ve diğer şeylere adı nisbetin, dince bir mahzuru yoktur. Kişinin Arabî, Türkî, Kürdî, Rumî, Türkmânî, Mısrî, Habeşî ve Farişî gibi ırkî nisbet ve unvanlarla nisbelenme ve bu tür nisbelerle bilinmekte mahzur yoktur. Hz. Peygamber de zaman zaman ırkı ve kabilesinden söz etmiştir. Mesela Rasulullah, “ben Hâşimîyim” diyebiliyorsa, onu ve sünnetini esas alan biri de yeri gelince ırkını, soyunu, sülalesini açıklayabilir ve adını ırkî bir nisbe ile anabilir. Rasulullah’ın başkalarını da ırkî nisbeleri ile andığı olmuştur. Bu da kabilevî ve ırkî nisbelerin mahzuru olmadığına delalet ve işaret eder. Kur’ân-ı Hakîm de teârîf için insanların millet millet, kabile kabile yaratıldıklarını açıklar.

İslamiyet, nesebe intisap konusuna bazı fikhî emir ve sebeplerle ehemmiyet verir ve İslam’da soyu inkâr yasak ve büyük günahdır. Babasını inkâr etmeyen, ilk dedesini ve diğer atalarını, kabilesini ve ırkını da kabul etmiş olacaktır. Kişilerin kabilecilik, kavim kabile gayreti ve asabiyeti açısından ırkını öğrenme vesilesi edinmesi ise mahzurludur. İslam tarihinin sonraki dönemlerinde kabile ve ırk nisbeleri devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İrkî Nisbeler, Arabî, Türkî, Kürdî, Asr-ı Saâdet.

*) Prof. Dr., SDÜ İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı
(e-posta: muratsaricik@sdu.edu.tr), ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0811-7994>

Racial Nisbahs in Asr Al-Saadah in Terms of the Tradition of Nisbah with the Name of Race and Tribe in Islamic History

Abstract

The subject of the “nisbah” appears frequently in our historical sources. A person can be attributed to his country, region, state, village or town where he was born, father and grandfathers, a close relative, race, tribe, a religion-related term or a religious sect. We also see that a person can be attributed to his occupation or art and a man who sets him free. The Nisbah is a commonality with regard to each of parents. The Nisbah means to closeness. Racial nisbahs are the adjectives of the names that they define. The Prophet Muhammad and almost all his companions had the racial nisbahs.

Nisbah to a race, a tribe and other things is not objected by the religion. That a man is known with the nisbahs or titles such as Turki, Kurdi, Rumi, Mısri, Habesi or Farisi is not objected is not objected . Also The Prophet Muhammad sometimes mentioned about his race and tribe. For instance, if The Prophet Muhammad could say “I am a Hashimi”, a man who follows him and his sunnah can declare his race or family and he can mention his name with a racial nisbah. The Prophet Muhammed sometimes mentioned others with their racial nisbahs. This points that the tribal and racial nisbahs are not objected. The Holy Quran states that God made us peoples and tribes that we may know each other.

Islam pays attention to initiating to nisbah by some religious orders and reasons. Denying the ancestry is forbidden and a big sin in İslam. That one who does not deny his father accepts his first grandfather and other ancestors, tribe and race. The Tribalism and arrogance with one’s tribe is objected. Tribal and racial nisbahs which were seen in late Islamic periods, persist to the following periods.

Keywords: Racial Nisbahs, Arabi, Turki, Kurdi, Asr al-Saadah

1. Asr-ı Saadette İrkî Nisbeler

İslam Tarihi kaynaklarında ülkelere, bir bölgeye, bir devlete, şehirlere, doğum yerlerine, atalara, ırka, kabileye, kişinin yakın akrabalarına, ensârî gibi dinle ilgili bir terime, bir mezhebe, kişinin icra ettiği sanatına, şahsın kendisini azatlayana ve yaptığı bir işe... nisbet edilmesi konusunda pek çok malumat vardır.

Biz bu makalemizde, bir makale muhtevası ölçüsünde, Asr-ı Saâdet bağlamında ve bazı örneklemeler ışığında ırkî nisbeleri konu almak istiyoruz.

Konuya girmeden önce az da olsa nisbeden söz etmek yerinde olacaktır. Nisbe veya nisbet, n-s-b fiilinin mastarlarından biridir. Bu konuda kısa bir bilgi veren *el- Müfredât*, nisbeyi ebeveynin her biri cihetinden müştereklik olarak açıklar. Ona göre, soya nisbet açısından nisbe ikiye ayrılır. Bunlardan ilki “nesebün bi’t-tûl”, diğeri “nesebün bi'l ‘arz”dır. Bunlardan birincisi, amûdî/dikey olarak kişinin babasına, atalarına ve oğullarına nisbet edilmesi, diğeri ise yatay olarak kişinin kardeşlerine ve amcaoğullarına nisbetidir. Mesela

“nesîbu filânın” demek; “filanın soyca yakını (karfibi)” demektir.¹ *el- Kâmûsu'l- Muhît'e* göre, nisbe veya nisbet, karabet, yani yakınlık demektir ve hassaten baba ve atalar konusunda mevzubahistir. İstinsab nesebini anmak, nesîb pek münasib veya meşhur nesep sahibi, nessâbe de nesep âlimi demektir.² Osmanlı Türkçesinde nisbet Arapça manasına da mutabık olarak, bağlılık, ilgi, mensubiyet, merbutiyet gibi manalara gelir.³ Osmanlıca ve Türkçede kullanılan neseben, nisbî, nisbet, münâsebet, nesîb, mensup, tenasüp, enseb, ensâb ve nisbeten gibi kelimeler de “n-s-b” fiilinden türetilmiştir.⁴ Baba tarafından sürüp gelen nesep ve ırkî nisbeler vasıtasıyla insanlar, birbirleriyle muarefede bulunurlar sıla-i rahimle akrabalıklarının gereğini yaparlar. Kız tarafı akrabalarını içine alan sıhriyet ve müsaheret de sevgiye sebeptir.⁵ Kur'ân-ı Kerim'de doğrudan “nesep” ve “ensâb”tan söz eden üç ayet bulunur.⁶

Söz konusu olan ırkî nisbeler, tavsif ettikleri isimlerin sıfatları olarak kişilerin adlarıyla birlikte yer alırlar. Mesela “Muhammed-i Arabî” terkibi, aynı zamanda hem Farsça, hem Osmanlıca bir sıfat tamlamasıdır. Bunun Arapça şekli de “muhammedün ‘arabiyyün”dür. Bu üç terkinin Farsça, Osmanlıca söylenişi “Muhammed-i Arabî” iken, günümüz Türkçesinde “Arabî Muhammed” veya “Arap Muhammed” olarak ifade edilebilir. İsimlerden sonra yer alan ve dil kurallarına göre bu isimlerin sıfatları olan ırkî nisbeler; o kişinin ırkî vasfını ortaya koyarlar. Yani o kimseyi ırkî vasfiyle tanımaya yardımcı olurlar. İrkî olmayan nisbeler de nisbenin özelliğine göre, kişileri tavsif etmektedirler. Tarihte ve günümüzde ırkî nisbeler ve diğerleri, Türkiye hariç İslam dünyasında yaygındır. Türkiye’de isimlerde nisbelerin yerini soyadlar almıştır.

Biz ırkî nisbeler konusuna girerken misal olması bakımından, öncelikle Hz. Peygamberin, Dört Râşit Halife’nin ve İslam’ın ilk döneminde yaşamış bazı şahısların ırkî ve kabilevî nisbeleri üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

Evvela hemen ifade delim ki; cahiliye dönemi Arapları şiir ve belagete önem verdikleri gibi, ilm-i ensâba da çok önem verirlerdi. Bu yüzden cahiliye döneminde yaşamış olan her şahıs bir kabile mensubu olduğunu bildiği gibi, kabilesinin de soy kütüğünü bilir

- 1) Bkz. 25/*Furkân*/54; Rağib el- İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed, el- Müfredât, Kitâbu'l- Cumhûriye, Mısır trs., s. 287, 491. (el- Müfredât).
- 2) Feyrûzâbâdi, Muhyiddin Muhammed b. Ya'kûb, el- Kâmûsul- Muhît, Müessesetü'r- Risâle, Beyrut trs., s. 176. (el- Kâmûsul- Muhît).
- 3) Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara 1986, s. 1006. (Ansiklopedik Lügat).
- 4) Şemseddin Sâmî, Kâmûs-ı Türkî, İkdâm Matbaası 1317, s. 1457- 1458. (Kâmûs-ı Türkî).
- 5) Es- Sâbûnî, Muhammed Ali, Safvetü't- Tefâsîr, I- III, Dâru'l- Kalem, Beyrut 1986, C. II, s. 367. (Safvetü't- Tefâsîr).
- 6) Bkz. 25/*Furkân*/54; , 23/*Mü'minûn*/101; 37/*Saffât*/158; Muhammed Fuad Abdulkâfi, el- Mu'cemu'l- Müfehres li Elfâzı'l- Kur'âni'l- Kerîm, el- Mektebetü'l- İslâmiyye, İstanbul 1982, s. 698. (el- Mu'cemu'l- Müfehres).

ve hıfzederdi. Cahiliye döneminde doğan Hz. Peygamber de soyunu sopunu iyi bilir ve zaman zaman kendisi ve soyu ile ilgili açıklamalarda bulunurdu.⁷

Diğer yandan Resul-i Ekrem'in soyu ve nesebi de diğer cahiliye insanların nesepleri gibi biliniyordu. Bu bilgiler sonradan tarih kitaplarında da yer aldı. Bu sebeple Resul-i Ekrem'in nesebi/soyu tarih kitaplarında mahfuzdur. Mesela ilk dönem İslam tarihi kaynaklarından birinde Hz. Peygamber'in soyu aşağıdan yukarıya doğru şöyle yer alır:

Muhammed (s.a.v.), Abdullah, Abdulmuttalib (Şeybe), Hâşim, Abdumenâf (Mugîre), Kusay, Kilâb, Mürre, Ka'b, Lüey, Gâlib, Fihri, Mâlik, Nadr, Kinâne, Müzeyne, Müdrike (Âmir), İlyas, Mudar, Nizâr, Meâd, Adnan...⁸

Görüldüğü gibi, Hz. Peygamber'in bu listede en üstte yer alan dedesine bakılırsa; onun Arab-ı Müsta'ribe'den olduğu hemen anlaşılır. Çünkü soyu atası Adnan'a kadar ulaşır. O Arab-ı Müsta'ribe'den olduğuna göre; bu açıdan onun ilk irkî nisbesi 'Muhammed-i Arabî'dir.⁹ Hem o, büyük dedelerinden Me'âd'a, Nizar'a, Mudar'a, Müzeyne'ye, Kinâne'ye, Nadr'a, Fihri'e, Kilâb'a ve Hâşim'e nisbetle; Me'âdî, Nizârî, Mudarî, Müzeyni, Kinânî, Nadrî, Fihri, Kilâbî ve Hâşimî nisbeleriyle de anılıp nisbelenebilir. Mesela bu nesep silsilesi açısından, onun Muhammed-i Hâşimi olarak anıldığına rastlarız. Ayrıca o dedeleri Nadr ve Fihri'den dolayı Nadrî ve Fihri olduğu gibi, bu iki isme bir tesbite göre Kureyş de denildiği için¹⁰ Muhammed-i Kuraşî olarak da anılır.

Mesela, dört râşit halife'den birincisi olan Hz. Ebu Bekir, Kureyş'in alt kollarından Teymoğullarına mensuptu. Cahiliyedeki adı Abdulka'be idi ve baba adı Osman'dı. İslam döneminde adı Abdullah oldu. O Kureyş'in Teym oğullarından olmakla kendisi "Abdullah b. Osman et- Teymî" olarak anıldığı gibi,¹¹ Kureyş'e mensubiyetinden dolayı da Kuraşî olarak anılabilmektedir. İbn-i Hacer'in *el-İsabe*'sine göre onun soy kütüğü, nesep silsilesi şöyledir:

Abdullah b. Osman b. Âmir b. Amr b. Kâ'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüey el-Kuraşî.¹² O da Kureyş'e mensubiyetinden dolayı Arab-ı Müsta'ribe'dendir. Bu yüzden

7) Bkz. Sarıcık, Murat, Irkçılık, Nesil Yayınları, İstanbul 2013, s. 177, 200- 203, (Irkçılık).

8) İbn-i Hişâm, Abdulmelik b. Hişâm, Sîretü'n-Nebi, I-IV, Dâru'l-Fikrî, Beyrut trs., C. I, s. 1-2. (Sîretü'n-Nebi); Muhammed Rıza, Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, s. 13. (Muhammed); Mantran, Robert, İslam'ın Yayılış Tarihi, trc., İsmet Kayaoğlu, Ankara 1981, s. 66 vd. (İslam'ın Yayılış Tarihi); Sarıcık, Murat, Hz. Muhammed'in Çağrısı- Mekke Dönemi, Nesil Yayınları, İstanbul 2006, s. 20. (Çağrı- Mekke Dönemi); Sarıcık, Murat, Hz. Osman, Nesil Yayınları, İstanbul 2009, s. 20. (Hz. Osman).

9) Mesela Bediüzzaman Said Nursi de eserlerinde zaman zaman onu "Muhammed-i Arabî" olarak anar. Bkz. Nursi, Bediüzzaman Said, Asây-ı Mûsa, Sözlere Yayınevi, İstanbul 1976, s. 35; (Yedinci Mesele). (Asây-ı Mûsâ).

10) Hasan İbrahim Hasan, İslam Tarihi, I-IV, trc., İsmail Yiğit ve Arkadaşları, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1985, C. I, s. 29. (İslam Tarihi).

11) Sarıcık, Murat, Hz. Ebu Bekir, Nesil Yayınları, İstanbul 2011, s. 19-22. (Hz. Ebu Bekir).

12) İbn-i Hacer, Muhammed b. Ali, *el-İsabe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-IV, Mısır 1930, C. II, s. 333. (el-İsâbe).

Teymî ve Kuraşî (Kureyşî) olduğu gibi dedelerinden herhangi birisinin nisbesini de alabilir. Ayrıca “Adnânî” ve “Arabî”dir.¹³ Teymoğullarının Kureyş içindeki nesep silsilesi şöyledir:

Teym b. Mürre b. Huzeyme b. Lüey b. Gâlib b. Fihri (Kureyş). Dikkat edilirse Hz. Ebu Bekir’in soyu, Kureyş’e mensup olmakla, Hz. Peygamber’in altıncı dedesi Mürre’de birleşmektedir. Bu yüzden sırasıyla, Mürre, Ka’b, Lüey, Gâlib, Fihri (Kureyş), Mâlik, Nadr, Kinâne, Müzeyne, Müdrike (Âmir), İlyas, Mudar, Nizâr, Me’âd ve Adnan Hz. Peygamber’in dedeleri olduğu gibi; Hz. Ebu Bekir’in de dedeleridir.¹⁴ Bu durumda Hz. Ebu Bekir, Me’âdî, Nizarî, Mudarî, İlyasî, Âmirî, Müdrikî, Müzenî, Kinânî, Nadrî, Mâlikî, Fihri, Gâlibî, Ka’bî ve Mürrî gibi nisbelerle de anılabilir.

İslam tarihçileri üçüncü raşit halife Hz. Osman’ın Kureyş içindeki nesep silsilesini de şöyle tespit ederler:

Osman b. Affan b. Ebu’l-As b. Ümeyye b. Abdüşems b. Abdumenaf (Muğire) b. Kusay.¹⁵ Hz. Osman’ın Kusay sonrası dedeleri de sırasıyla şöyledir:

Kilâb, Mürre, Ka’b, Lüey, Gâlib, Fihri, Mâlik, Nadr, Kinâne, Müzeyne, Müdrike (Âmir), İlyas, Mudar, Nizâr, Meâd, Adnan.¹⁶

Görüldüğü gibi Hz. Osman bir yandan ikinci dedesi Ümeyye’den dolayı “Ümevî” veya “Enevî” olarak anıldığı ve bu nisbeyi aldığı gibi, diğer dedelerinden dolayı da, mesela Abdüşemsî, Kusayî, Kilâbî, Mürrî, Kâ’bî, Gâlibî, Fihri (Kuraşî), Mâlikî, Nadrî, Kinânî, Müzenî, Mudarî, Nizarî, Me’âdî ve Adnanî’dir de. Adnânîler Arab-ı Müsta’ribeden olmakla ona başta “Arabî” nisbesi verilmesi de yerindedir ve yanlış olmaz.

Hz. Ömer’in de soy ağacı ise İslam tarihi kaynaklarında şöyle yer alır:

Ömer b. Hattâb b. Nüfeyl b. Abduluzza b. Riyâh b. Abdullah b. Kurat b. Riyâh b. Adiy b. Ka’b b. Lüey b. Gâlib.¹⁷

Görüldüğü gibi, Hz. Ömer Kureyş’in alt kollarından Beni Adiy’e mensuptur. Sekizinci dedesi Ka’b b. Lüey’de Rasulullah’ın soyu ile birleşmektedir. Ka’b Rasulullah’ın da yedinci dedesidir.¹⁸ İbn-i Hişam’a göre de onun soy kütüğü babasından başlayarak şu

13) Kureyşin Nesebi için bkz. Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, C. I, s. 36.

14) Bkz. İbn-i Hişam, *Sîretü’n- Nebi*, C. I, s. 1-2; Muhammed Rıza, *Muhammed*, s. 13; Sarıcık, *Çağrı-Mekke Dönemi*, s. 20. Hz. Peygamber’in soyu ile Hz. Ebu Bekir’in soyunu karşılaştırmak için bkz. İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, C. II, s. 33; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, C. I, s. 36.

15) İbn-i Hişam, *Sîretü’n- Nebi*, C. I, s. 268, 344, C. IV, s. 383; İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, C. IV, s. 377; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, C. I, s. 322.

16) İbn-i Hişam, *Sîretü’n- Nebi*, C. I, s. 1-2; Muhammed Rıza, *Muhammed*, s. 13; Sarıcık, *Çağrı-Mekke Dönemi*, s. 20. Krş. Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, C. I, s. 36.

17) İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, C. II, s. 511.

18) İbn-i İshak, Muhammed b. İshak, *Sîretü İbn-i İshak*, tahkik, Muhammed Hamîdullah, Hayra Hizmet Vakfı, Konya 1981, s. 124, nr. 187. (Sîre); İbn-i Hişam, C. I, s. 1-2; Mantran, *İslam’ın Yayılış Tarihi*, s. 66; Sarıcık, *Çağrı-Mekke Dönemi*, s. 20; Sarıcık, Murat, *Hz. Ömer*, Nesil Yayınları, İstanbul 2011, s. 27. (Hz. Ömer).

silsileyi takip eder: “Hattab, Nüfeyl, Abduluzza, Abdullah, Kurât, Riyâh, Rizah, ‘Adiy, Ka‘b ve Lüey.¹⁹

Soy ağacından da anlaşılacağı gibi, Hz. Ömer de Kureyşî/Kuraşî’dir. Ona bağlı Adiy kabilesine mensuptur. Bu yüzden daha çok “Ömer b. Hattâb el-‘Adevî” diye anılıp kabilesi ile nisbelendiği gibi, “el-Kuraşî” olarak da nisbelenir. Ayrıca o, Arab-ı Müsta‘ribeden olduğu için “Arabî” diye ırkıyla nisbelenir, büyük dedeleri ile ilişkili olarak Ka‘bî, Fihri, Nadrî, Kinanî, Müzenî, Mudarî, Nizârî, Me‘âdî ve Adnanî gibi unvanlarla da nisbelemek mümkündür.

Hz. Ali’nin de soy kütüğü şöyledir:

Ali b. Ebu Talib b. Abdulmuttalib b. Hişâm b. Abdulmenaf el-Kuraşî el-Hâşimi...²⁰ Hz. Ali Rasulullah’ın amcası oğlu olmakla, soyu Rasulullah’ın dedesi Abdulmuttalib’le (Şeybe) birleşmektedir. Bu nesep silsilesi Abdulmuttalib’ten itibaren Arab-ı Müsta‘ribeden Adnan’a kadar ulaşır. Bu yüzden Hz. Peygamber dedeleri bakımından hangi nisbelerle anılırsa, o da aynı ırkî ve kabilevî nisbelerle anılmaktadır. Mesela her ikisi de Arab-ı Müsta‘ribeden olmakla Arabî’dirler. Aynı zamanda “Adnânî” oldukları gibi, Me‘âdî, Nizârî, Mudarî, Müzenî, Kinânî, Nadrî, Fihri (Kuraşî), Mürrî, Kilabî ve Haşimîdirler.²¹

Görüldüğü üzere cahiliyede ve İslamî dönem geleneğinde, şahıslar zaman zaman başka nisbeleri yanında ırkları ve kabile isimleriyle veya dedelerine dayandırarak nisbelebiliyorlardı. Bunun dince bir mahzuru yoktur. Buradan hareketle, bir kimsenin ırkı ve kabilesi ile veya bir dedesine nisbetle nisbelenmesi İslam tarihi ve kültüründe ve ayrıca cahiliyede var olduğu gibi, Hz. Peygamber zamanından başlayarak asırlardır İslam tarihi içinde var olan ve süre gelen bir gelenektir. Bu açıdan bir kimsenin; Arabî, Türkî, Kürdî, Rumî, Türkmânî, Mısırî, Habeşî, Farisî gibi ırkî nisbe ve unvanlarla nisbelenmesinde ve halk arasında bu tür nisbelerle bilinmesinde bir mahzur yoktur.²²

2. Hz. Peygamber’in İrkî Nisbelerle İlgili Bazı Açıklamaları

Hz. Peygamberin zaman zaman ırkı ve kabilesiyle ilgili açıklamalarda bulunması da, adlarda kullanılan kabilevî ve ırkî nisbelerin mahzuru olmadığına delalet ve işaret eder. Mesela Hz. Peygamber bir münasebetle, ırkı ve kabilesi hakkındaki nisbetini, mensubiyet ve merbutiyetini şu şekilde açıklamıştı:

19) İbn-i Hişâm, *Sîretü'n-Nebi*, C. II, s. 330.

20) İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, C. IV, s. 464, Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, C. I, s. 340; Sarıcık, Murat, *Hz. Ali*, Nesil Yayınları, İstanbul 2010, s. 25. (Hz. Ali).

21) Hz. Peygamberin nesep silsileleri için bkz. İbn-i Hişâm, *Sîretü'n-Nebi*, C. I, s. 1-2; Muhammed Rıza, *Muhammed*, s. 13; Sarıcık, *Çağrı- Mekke Dönemi*, s. 20; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, C. I, s. 99.

22) Bu nisbeler ırkçılık, kabilecilik ve ırkı ve kabilesi ile övünme gibi maksatlarla ve niyetlerle yapıldığı takdirde mahzurdan hâli olmazlar.

“Allah, İbrahim oğullarından İsmail’i, Benî İsmail’den Kinâne oğullarını, Benî Kinâne’den, Kureyş’i, Kureyş’ten Benî Hâşim’i, Benî Hâşim’den de (nübüvvet görevi için) beni seçti.”²³

Hız. Peygamber burada Adnânîlerin Hız. İbrahim’e dayandığını, kendisinin Hız. İbrahim soyundan olduğunu açıkladığı gibi, on üçüncü göbekten dedesi olan Kinâne’den, onun torunu Fihri’den (Kureyş’ten), ikinci dedesi Hâşim’den ve ondan türeyen Hâşimîlerden de söz etmektedir. Kendisi de daha çok Benî Hâşim’den, Hâşimîlerden veya Hâşim oğullarından biri olarak bilinir. Kureyş kelimesinin Hız. Peygamber’in dedelerinden Nadr’ın veya Fihri’in unvanı olduğu konusu tartışmalıdır.²⁴ Şu halde o Arab-ı Müsta’ribe’endir, hem İbrahimî ve İsmailîdir. Arap milletinin Adnânî kolundan geldiği için Arabî ve Adnânî’dir, yani Arap’tır ve Adnân’a mensuptur. Aynı zamanda Benî İsmail’den Kinâne oğullarına mensubiyetinden dolayı Kinânî’dir. Kinâne oğulları içinde yer alan Kureyş kabilesine mensubiyetinden dolayı Kuraşî’dir. Soyca Kureyş kabilesi içindeki Benî Hâşim’e, mensup olduğu için de Hâşimî’dir. Şu halde onu bütün bu ırkî nisbelerle anmak doğrudur ve bu nisbelerin hepsi onun soyu ve nesebi ile ilgili birer hakikati ifade eder. O bu açıklamalarında dedelerinin hepsini değil bir kısmını açıklamaktadır.

Kabile ve şa’b/halk ve benzeri ırk ve nesep ifade eden terimler nasıl ortaya çıktı? Araplar insanın kafatasını meydana getiren kemiğe kabile, hepsine “*kabâil= kabileler*” diyorlardı. Kemiklerin birbirine bitiştiği yere “*şa’b*” adını verirlerdi. Bu açıdan bir babanın sulbünden şubelenen cemaate kabile dedikleri gibi; kabilelerle büyüyen topluluğa da “*şa’b=millet ve halk*” diyorlardı. Yani milletler kabilelerden meydana geliyordu. Kabileler de göğüs manasına gelen amârelerden; bir amâre de batınlardan meydana geliyordu. Batınlı fahzlardan, fahzlar da fasilelerden oluşurdu. Bazı âlimlere göre, baldır anlamına gelen ‘*fahz*’ da aşiretlerden teşekkül etmekteydi. Bu açıdan bir babanın sulbünden şubelenerek çoğalan topluluğa kabile denildiği gibi, farklı kabileleri içine alan ve bir asla mensup olan ırkî topluluğa da şa’b/millet ve re’s denilmiştir. Şu halde şa’b, kendi altında yer alan kabileleri ve bunların alt dallarını içine almaktadır. Her kabile amârelerden, amâreler batınlardan, batınlı fahzlardan, fahzlar fasilelerden, fasileler de aşiretlerden meydana gelir. Mesela Kinâne bir kabile, Kureyş bir amâre, Kusay bir batın, Hâşim bir fahz, Abbas bir fasiledir. Bazı âlimlere göre, baldır anlamına gelen fahzlar da aşiretlerden teşekkül eder.²⁵ Buna göre, Kinâne’ye mensup birisi; “ben Kinânîyim” derken ve ırkî bir nisbesini açıklarken, aynı zamanda kabilesini de açıklamış olmaktadır. Kinanenin alt

23) Mansur Ali Nasif, *et-Tâcu’l- Câmi’u li’l- Usûl*, I-V, Mektebetü Pamûk, İstanbul 1961, C. III, s. 229. (et-Tâc); Sarıçık, *İrkçılık*, s. 200 vd.

24) Bkz. Sarıçık, *Çağrı- Mekke Dönemi*, s. 21; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, C. I, 29; Hatiboğlu, Mehmet Said, *Hilâfetin Kureyşliliği*, Otto Yayınları, Ankara 2011, s. 120. (Hilâfetin Kureyşliliği); Sarıçık, *İrkçılık*, s. 186.

25) Yazır, M. Hamdi, Hak Dini Kur’ân Dili, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, C. VI, s. 4478. (Hak Dini Kur’ân Dili); Sarıçık, *İrkçılık*, s.25.

kollarından (amârelerinden) biri olan Kureys'e mensup biri de "Ben Kuraşiyim" derken, hem bir ırkî nisbesini dile getirmekte, ayrıca amâresine açıklık getirmektedir.

Yine Resul-i Ekrem (s.a.v.) soyu ile ilgili bir diğer açıklamasında da "Ene da'vetu ebî İbrahîme... = Ben atam İbrahim'in duasıyım..." buyurarak²⁶ Hz. İbrahim'in büyük dedelerinden biri olduğunu da açıklamıştır. Aslında böylece o kısa yoldan Hz. İbrahim soyu ile ilgili bütün ırkî nisbelere işaret etmiş olmaktadır. Fakat o bunları ırkî ve kabilesiyle övünmek ve ırkçılık yapmak için değil, bir hakikati dile getirmek amacı ile ifade etmektedir.²⁷

Yine Hz. Peygamber (s.a.v.) bir gün ashabına çocukluğundan söz ederken; Sa'd oğulları yurdunda olduğu anları hatırlamış ve şöyle konuşmuştu:

"Ene a'rabukum, ene kuraşıyyun ve's-turdı'tu fî benî sa'din = Ben aranızda en hâlis Arabım. Çünkü ben Kuraşî'yim, aynı zamanda Sa'd oğulları içinde emdirildim (lisanım da onların lisanıdır)" buyurdu.²⁸

Böylece o hem Arabî, yani Arap olduğunu, hem Adnâniler içinde yer alan Kureys kabilesine mensubiyetini belirtmiş, hem Arapçayı Sa'd oğulları yurdunda öğrendiğine işaret etmişti. Ayrıca onun Kuraşî oluşunu açıklaması, Arab-ı Musta'ribe'den olduğunu açıklaması manasına da geliyordu. Yani o Âdnânî, İbrahim, İsmailî, Kinânî ve Haşimî nisbelerinin de sahibiydi. Aslında Rasulullah farklı şekillerde ırkî nisbelerinden söz ederken, Adnânîlerin içinde yer aldığı Arap milletinden oluşunu da açıklamış olmaktadır. Çünkü Arap milleti olmadan ve kabul edilmeden Arap milletinin iki büyük kolundan biri olan Arab-ı Müsta'ribe'den ve Adnânîlerden söz edilemez. Demek onun açıklamalarına göre, insan nevi içinde farklı ırklar, kavimler ve milletler vardır. İnsanlar da bu milletlere mensup olarak yaratılmışlardır. Farklı milletlere ve o milletin alt kollarına mensubiyet Hz. Peygamber'in açıklamaları ışığında bir hakikattir, bu hakikatin gerektiğinde dile getirilmesinde, özel isimlerle birlikte bu tür nisbelerin anılmasında –Hz. Peygamber'in açıklamaları düşünüldüğünde- bir mahzur yoktur.

3. İnsanların Kabile Kabile Millet Millet Yaratılması Hakikati

Yukarıdaki açıklamalarımız bir yana, Kur'an-ı Hakîm de insanların millet millet, kabile kabile yaratıldıklarını beyan etmektedir. Yani kadın erkek istisnasız bütün insanlar, "teârûf" hikmeti için²⁹ millet millet, kabile kabile yaratılmışlardır. Onlar Allah'ın meşietini ile böyle ırkî mensubiyetlerle yaratıldılarsa, gerektiğinde mensup olduğumuz ırkî veya kabileyi isimimizle açıklamanın ve bu nisbeleri almanın, bir millete, bir kabileye mensubiyeti ifade ve izharın ne mahzuru olabilir?

26) İbn-i Hişam, *Sîretü'n- Nebi*, C. I, s. 177, Mansur Ali, *et-Tâc*, C. III, 238; Sarıcık, *Çağrı- Mekke Dönemi*, s. 21, 42.

27) İrkıyla, kabilesi ile iyi özellikleriyle övünmenin yerinde olmadığı konusu için bkz. Mansur Ali Nasîf, *et-Tâc*, C. III, s. 228-230.

28) İbn-i Hişam, *Sîretü'n- Nebi*, C. I, s. 178; Sarıcık, *Çağrı- Mekke Dönemi*, s. 42.

29) 49/Hucurât/13.

Konumuzu ilgilendiren ve Medine’de indirilen Hucurat suresinin 13. Ayeti şöyle diyor:

“Ey insanlar! Gerçekten biz, sizi bir erkekle bir dışiden yaratık ve birbirinizle tanışmanız (yardımlaşmanız) için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Gerçekten Allah katında en keriminiz (değerli, şerefli ve asil olanınız) en muttaki olanınızdır. Allah âlimdir (her şeyi bilir), habirdir (her şeyden haberdardır).”³⁰

Ayet-i kerime kısaca şunları açıklamaktadır: “Ben sizi taife taife, kabile kabile,³¹ millet millet yarattım. Bundan maksadım, farklılıklar yüzünden birbirinize düşman olmanız, birbirinize yabancı bakmanız değildir. Ben birbirinizi tanımanız, içtimai hayatta birbirinizle iyi ilişkiler kurmanız, birbirinize yardımcı olmanız için böyle yaptım. Sizi birbirinizi inkâr edesiniz, birbirinize husumet ve düşman olasınız diye taife taife, millet millet yaratmadım” buyurmaktadır.

Farklı ırklar, kabileler, içinde teâruf nasıl olabilir? Onlar içinde yardımlaşma, teavün nasıl sağlanabilir? Bir misalle konu şöyle açıklanabilir: Nasıl bir ordu kolordulara, kolordular alaylara, alaylar taburlara, bölüklere ve takımlara bölünür. Çünkü böylece her asker takımında, bölüğünde ve içinde bulunduğu biriminde yerini, vazifesini ve başkaları ile ilişkilerini (muarefe) ve gerektiğinde onlara sunacağı yardımı bilir. Aslında büyük bir orduyu farklı kısımlara, gruplara bölmek; yardımlaşmanın sağlanması, düşmana karşı daha güzel savaşmak ve daha başarılı olmak içindir. Yoksa orduyu kısımlara, kolordulara, alaylara ve taburlara bölmek; kolordular birbirine adavet etsin, alaylar birbirini tanımazlıktan gelsin, taburlar birbiriyle boğuşsun için değildir.³²

İslam dünyası da farklı ırkî unsur ve kavimleriyle hep birlikte büyük bir ordu gibidir. Onun kolordular gibi farklı unsurları/ırkları, ırklar içinde kabileleri onlar içinde sülaleleri, aşiretleri, aileleri vardır. Bu büyük ordunun neferleri ilk bakışta görevleri bakımından tefrik ve kısımlara ayrılmışlarsa da aslında bütün içinde ve birdirler.

Aralarındaki tefrik ve kısımlara ayırma tefrika, rekabet ve düşmanlık için değil, iş bölümü ve daha iyi yardımlaşmak içindir, görevlerin belli olması ve aksamaması gayesi güdülmüştür. Onlar bir ordunun neferleridirler, müminlerin bin bir esma-i ilahiye adedince vahdet cihetleri vardır: Rableri birdir, Hâlikleri birdir, Râzıkları birdir, peygamberleri birdir, kabileleri birdir, kitapları birdir, Dâru’l-İslam denen vatanları birdir.³³ Onları bir-

30) 49/Hucurât/13; Sarıcık, *Çağrı-Medine Dönemi*, s. 468, 605-606, 609. Ayrıca bkz. Hatiboğlu, *Hilafetin Kureyşliliği*, s. 24, 31,

31) Kur’an’da kabile kelimesi çoğul olarak yalnız bu ayette geçmektedir. Bkz. Muhammed Fuad Abdülhakî, *el-Mu’cemü’l- Müfehres*, s. 530.

32) Nursi, Bediüzzaman Said, *Mektûbat*, Sözler Yayınevi, İstanbul 1977, s. 297- 298; Yazır, *Hak Dini*, C. VI, s. 4477- 4478; Hatiboğlu, *Hilafetin Kureyşliliği*, s. 24, 31; Çetiner, Bedreddin, *Esbâb-ı Nüzûl*, I- II, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006, C. II, s. 829- 830. (Esbâb-ı Nüzûl); Sarıcık, Murat, *Kaderin Şifreleri*, Nesil yayımları, İstanbul 2011, s. 89- 91. (Kaderin Şifreleri) ; Sarıcık, *İrkçılık*, s. 21 vd.

33) Nursi, *Mektûbat*, s. 298; Yazır, *Hak Dini*, C. I, s. 274, 277, 423; Sarıcık, *Çağrı-Medine Dönemi*, s. 35.

leştiren bağlar binlercedir. Binlerce bağ ve rabita; elbette kardeşliği, uhuvveti, birliği ve muhabbeti gerektirir, hasımlaşmayı, rekabeti ve düşmanlığı değil. Irkların ve renklerin ve cinslerin farklılığı, ordudaki askerlerin elbiselerinin farklılığına benzer. İnsanlar farklı renklerde giyindikleri gibi; Yüce Allah da ırkların vücut elbiselerini farklı renklerde yaratmıştır. Ayette belirtildiği gibi, hepsi de onun halkı, yaratması, boyası ve sıbğasıdır.

Hucurât suresi 13. Ayeti ırkları ve ırklar içinde yer alan küçük büyük ırkî akrabalıkları kabul ediyor ve Rasulullah da buna ittibaen; “Ben Arabım”, “Ben Kureyşliyim/Kureyş’e mensubum”, “Ben Hâşimîyim” gibi açıklamalarda bulunuyorsa; buradan hareketle onu ve sünnetini esas alan bir müminin yeri gelince ırkını, soyunu, sülalesini açıklamasında, adını ırkî bir nisbe ile anmasında bir mahzur yoktur. Bir kimse kendini tanıtmak için gerekince, “ben Arabım, ben Türküm, ben Kürdüm, ben Çerkesim, ben Farsım..” diyebildiği gibi, bunu bir başka şekilde Arapça ve Osmanlıca nisbetle ilgili dil kaidelerine uygun olarak “ben Arabîyim, ben Türkîyim, ben kürdîyim, ben Farisîyim...” şeklinde de nisbeleyebilir. Her dilden ırkî nisbelerle kendini adlandırabildiği gibi, gerektiğinde bunları yazmasında ve söylemesinde, ırkî nisbeli isimler almasında İslami bir sakınca ve mahzur yoktur. Ayrıca bu meyanda kabilesini, aşiretini, soyunu, sülalesini de zikredebilir.

Fakat Tekâsür suresi tefsirinde ve muhtelif hadislerde anlatıldığı üzere, soyla övünmek, kabilecilik ve ırkçılık yapmak niyetiyle ve bu açıdan ırkî ve kabilevî bağları söz konusu yapmak ve böylece İslam milletini parçalamak ve ittihat yerine iftirâkı ateşlemek doğru değildir.³⁴

4. Rasulullah’ın Kendini ve Sahabeleri Irkî Nisbeleriyle Anması

Hız. Peygamber bir gün yine kendisinden ve ilk Müslümanlardan söz ederken şu açıklamayı yapmıştı:

“(Farklı milletlerden) ilk Müslümanlar dörttür: Ene sâbiku’l- ‘arabi = Ben Arapların ilk Müslüman’ıyım. Suheybün sâbiku’r- rûmi = Süheyb b. Sinan Rumların (Rum/ Bizans beldesinin) ilk Müslüman’ıdır. Selmânun sâbiku’l- fursî = Selman Farısların ilk Müslüman’ıdır. Bilâlün sâbiku’l- habeşeti = Bilal de Habeşlilerin birincisi (ilk iman edeni)’dir.”³⁵

34) Bkz. 102/Tekâsür/ 2-8; Babanzade, Ahmed Naim, *İslam’da Irkçılık ve milliyetçilik (İslam’da Davayı Kavmiyyet)*, İktbal Yayınları, Ankara 1979, s. 64-65. (İslam’da Irkçılık) ; Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sıtte*, I- XVIII, İstanbul trs., C. XVI, s. 268, 362. (Kütüb-i Sıtte); Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I- II, Terc., Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul 1980, C. II, s. 715, 730, 743. (İslam Peygamberi); Mansur Ali, *et-Tâc*, C. IV, s. 297; Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini*, C. I, s. 274, 277; C. VI, s. 281; C. IX, s. 6040- 6041; Hatipoğlu, *Hilâfetin Kureyşliliği*, s. 24, 31; Sarıcık, *İrkçılık*, s. 21-24; Sarıcık, *Kaderin Şifreleri*, s. 89-91.

35) Sarıcık, *Çağrı- Mekke Dönemi*, s. 307; el- Munevi, Abdurrauf, *Feyzu’l-Kadir*, I-VI, Beyrut trs., C. II, s. 43. (Feyzu’l-Kadir); Sarıcık, Murat, *Kendi Dilinden Peygamberimiz-1*, Nesil Yayınları, İstanbul 2006, s. 131. (*Kendi Dilinden-1*).

Görüldüğü üzere burada Resul-i Ekrem (s.a.v.) kendisinin Arap milletinden ve onların İslam'da birincisi ve ilk Müslüman'ı olduğunu açıkladığı, yani "Arabî" yani Araba mensup ve Arap olduğunu ikrar ettiği gibi; Selman'ın Fârisî, Hz. Bilal'in Habeşî, Süheyb'in de Bizans topraklarında yetiştiği için Rumî = Romalı olduğunu açıklamaktaydı. Demek Muhammed-i Arabî, Selman-ı Fârisî,³⁶ Suheyb-i Rumî ve Bilal-i Habeşî olmak, günümüz Türkçesi ile Arap Muhammed, Fars Selman, Rum Suheyb, Habeşî Bilal gibi ırkî nisbelerle anılmakta, bir ırka mensubiyet ifadesinde ve bunu açıkça dile getirmekte bir mahzur yoktur. Öyleyse bir insanın Türkî, Kürdî, Türkmenî ve Berberî gibi ırkî tavsif ve nisbeler almasında ve bunu açıklamasında mahzur olmamalıdır.

5. "Biz Nadr b. Kinane Oğullarındanız"

Yukarıda da söz ettiğimiz gibi, Hz. Peygamber zaman zaman kendisinin Arabî/Arap, Arap ırkına mensup olduğunu farklı vesilelerle açıklamıştır. Bu açıklamalarından birini de hicretin dokuzuncu yılında yapmıştı. O sene Medine'ye gelen heyetler içinde Kinde kabilesi temsilcileri de vardı. Mezkûr kabilenin şeyhi/reisi Eş'as b. Kays kabilesinden yetmiş kişiyle Medine'ye gelmişti.³⁷ Eş'as o zaman yaşadıklarını anlatırken şöyle anlatır:

"Ben, onlar (Kindeliler) beni kendilerinin en üstünü gördükleri halde, Kinde heyeti içinde Rasullullah sallallahu aleyhi vesselame geldim ve Rasullullah'a şöyle dedim:

'Ya rasulallâhi e lestum minnâ= Ey Allah'ın Resülü, siz bizden (Kinde'den) değil misiniz?"

O böylece, Allah Resulüne, soyunu ve Kahtâniler içinde yer alan Kindelilere mensup olup olmadığını soruyordu. Daha önce ifade ettiğimiz gibi Kureyş Adnânîler içinde yer alan bir amâre idi. Kahtâniler içinde en meşhur batınlar kaynaklarda yer aldığına göre; Evs, Hazrec, Ezd, Cedile, Buhtur, Zübeyd, Tay, Havlan, Sa'du'l- Aşire, Nehâ, Mezhiç, Hamdân, Kinde, Murad, enmâr, Cüzâm ve Lahm'dır.³⁸

Sorusu üzerine Rasullullah kendisine şöyle cevap vermişti:

"Biz Nadr b. Kinâne oğullarıyız. Annemizi (Nadr'ın hanımını) iffetsizlikle itham etmeyiz ve atamıza nispeti de nefyettirmeyiz."³⁹

Peygamber Efendimiz böylece dedelerinden on birincisi olan Nadr'ın adını veriyordu.⁴⁰ Bazı kaynaklarda Nadr'ın onun on üçüncü kuşaktan dedesi olduğu da yer

36) Selman-ı Fârisî'nin Müslüman oluşu için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Mekke Dönemi*, s. 382 vd.

37) Bardakoğlu, Ali ve arkadaşları, Heyet, *Sahabiler Ansiklopedisi*, Tercüman Gazetesi, trs., s. 235. (Sahabiler Ansiklopedisi).

38) Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, C. I, s. 26.

39) "*Nahnu benu'n- nadri'bn-i kinâne, lâ nakfû ümmenâ ve lâ nentefî min ebînâ.*" Bkz. Canan, *Kütüb-i Sitte*, C. XVII. S. 338, nr.6212. ayrıca bkz. Köksal, M. Âsım, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, I- XII, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1981, C. V, s. 10, 131, 138, 170. (Hz. Muhammed ve İslâmiyet).

40) Sarıcık, *Çağrı-Mekke Dönemi*, s. 20.

alır.⁴¹ Bu açıklamasıyla o irken Arap olduğunu açıkladığı gibi, Arapların Adnanî koluna mensubiyetini, Kinâne kabilesinden olan Kureyş amâresine mensup olduğunu da açıklıyordu.⁴² Rasullullah'ın dedeleri sondan başa doğru şöyle sıralanmaktaydı:

Abdumuttalip (Şeybe), Hâşim, Abdumenaf (Muğire), Kusay, Kilab, Mürre, Kâ'b, Lüey, Galib, Fıhr, Malik, Nadr, Kinane, Müzeyne, Müdrike (Amir), İlyas, Mudar, Nizar, Me'âd ve Adnan.⁴³

Görüldüğü gibi Resul-i Ekrem ırkını, nesebini ve soyunu biliyor ve yeri geldiğinde bir gerçek ve vakia olarak bunu açıklıyor ve bunu açıklamakta da bir mahzur görmüyordu. Yani o bu açıklamasına göre, kısaca hem Arabî/Arap, hem Nadrî/Nadr'a mensup, hem Kinânî, yani Kinâne kabilesindendi. Bu açıklama da gösterir ki; İslamiyet'te atalarını, dedelerini ve nesebini bilmek gerektiği gibi, icap edince bunları açıklamak ve söylemek de vardır. Bir ırka ve nesebe/soya intisabı açıklamak bir hakikati açıklamaktır ve yerilmesi gerekir. Çünkü bir ırka ve onun alt kollarına intisap, mensubiyet ve nisbet başkadır, ırkçılık başkadır.

Diğer yandan; İslamiyet nesebe intisap konusuna bazı sebeplerden dolayı özellikle ehemmiyet verir: Çünkü akrabalıklar, sıla-i rahim⁴⁴ bir ırka, nesebe sülaleye, aşirete intisapla var olduğu gibi, birçok fikhî hüküm de nesebe intisapla mümkündür. Mesela; ana baba hukuku, akrabalara sıla-ı rahimde bulunma, yakın akrabalar arasındaki miras ilişkileri, sütkardeşliği⁴⁵ ve kısasın uygulanması konusunda akrabalar arasındaki bazı farklılıklar, Mut'a nikâhının yasaklanması,⁴⁶ kadınların iddet beklemeleri gibi hükümler,⁴⁷ hep neseb/soy konusunu ilgilendirmektedir. Ayrıca İslam aynı konuyla ilgili olarak nesebe ilhaki ve evlat edinmeyi yasaklamış, bu yüzden neseplerin karışmasına sebep olabilen zina ve zinaya benzeyen cahiliye nikâhlarından İstibda', Raht ve Dayzenlik nikâhları da haram kılmıştır.⁴⁸

41) Bkz. Köksal, M. Âsım, *Mekke Devri*, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1981, s. 17. (Mekke Devri).

42) Bkz. Yazır, *Hak Dini*, C. VI, s. 4478; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, C. I, s. 26.

43) İbn-i Hişam, *Şiretü'n-Nebi*, C. I, s. 1-2; Muhammed Rıza, *Muhammed*, s. 13; Mantran, *İslam'ın Yayılış Tarihi*, s. 66 vd. Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, C. V, s. 138.

44) Debbağoğlu, Ahmet ve İsmail Kara, *Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1970, s. 213, 564. (Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali).

45) *A.g.e.*, s. 577- 579.

46) Bkz. el- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l- Buhârî*, I- VIII, el- Mektebetü'l- İslâmiyye, İstanbul trs., C. VI, s. 188. (Sahih); İbn-i Mâce, Muhammed b. Yezid, *Sünen*, I- II, el- Mektebetü'l- İslâmiyye, İstanbul trs., C. I, s. 630. (Sünen); ed- Diyârbekri, Hüseyin b. Muhammed, *Târihu'l- Hamîs*, I- II, Dâru's- Sâdır, Kahire 1283, C. II, s. 47. (Târihu'l- Hamîs); İbn-i Âbidîn, Mehmed Emin Efendi, *Hâşiyetü İbn-i Âbidîn*, I- VIII, Kahraman Yayınları, İstanbul 1984, C. III, s. 110. (Hâşiye); Debbağoğlu Kara ve arkadaşları, *Ansiklopedik İslam İlmihali*, s. 625; Çağatay, Neşet, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, TTK yayınları, Ankara 1989, s. 137.(Arap Tarihi); Dönmez, İbrahim Kâfi, "Mut'a", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s. 179- 180; Sarıcık, Murat, *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, Nesil Yayınları, İstanbul 20011, s. 282- 290. (Cahiliye).

47) Sarıcık, *Cahiliye*, s. 247.

48) Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *İrkçılık*, s. 294- 299.

Ayrıca İslam'da soyu inkâr yasak ve büyük günahı. Rasulullah (s.a.v.) “*Kim babasından başkasına (nesep) iddiasında bulunursa, cennet kokusu duymaz, oysa onun kokusu, beş yüz senelik yoldan duyulur*” buyurmuştu.⁴⁹

Babasını inkâr etmeyen, ilk dedesini ve diğer atalarını, kabilesini ve ırkını da kabul etmiş olacaktır. Hem soyu inkâr, her insanı bir ırktan ve nesilden yaratmayı dileyen Cenab-ı Hakk'ın meşietine razı gelmemektir, açıkça bir yalandır ve soy konusunda gerçeği kabul etmemektir. Oysa İslam, her konuda gerçekleri kabule ve onları yaşamaya dayanır ve yalandan, iftiradan uzak kalmayı emreder.

Rasulullah yukarıdaki açıklamalarında Araplardan olsa da, Kinde Araplarından olmadığını açıkladığı gibi, atalarından Nadr'ın hanımı olan ninesine de namus iftirası atamayacağını beyan eder.⁵⁰ Yani Nadr'ın hanımı Kindelilerden biri ile zina etmiş ve soy bu erkek çocuktan türemiş değildir. Bu iftirayı eden İslam açısından suçlu duruma düşecek ve bu durumda 'kazf/namusa iftira haddi' gibi bir ceza söz konusu olacaktır.

Ayrıca O, “*lâ nentefî min ebînâ = Biz (Müslümanlar) atamıza nispetimizi reddetmeyiz*” derken, “yapılması gereken atalara nispeti ikrar ve kabuldür, ben de öyle yapıyorum” demek istemektedir. Atalara nisbeti ikrar; nesebi soyu ırkı, kavmi, kabileyi de ikrar ve kabul manasına gelir.

Onun açıklaması bir başka açıdan, soyun erkek cihetinden olan baba ve dedelerden sürdüğüne de işaret ediyordu. Rasulullah'ın açıklamasını duyan Eş'as, daha sonraları zaman zaman bu açıklamaya istinaden şöyle derdi:

“Kureyş'ten; Nadr b. Kinane'den, soyunu inkâr eden bir adam bana getirilmesin ki, ben onu (iftirası yüzünden) hadle sopalatmayayım.”⁵¹

Şu halde kabilesini ve soyunu inkâr eden, kazif haddini hak etmektedir. Hadd-i kazif İslam hukuku usulüne göre iftiracıya seksen sopa vurulmasıdır.⁵²

Şu kadar var ki, kişilerin kabilecilik, kavim kabile gayreti ve asabiyeti açısından ırkını ve soyunu bir öğünme ve iftihar vesilesi edinmesi ve İslam milleti içinde soyunu ön plana çıkarması mahzurludur. Bu açıdan en mühim intisap dindir. O ırkı ve mahalli bütün intisaplardan önde gelir. Bu açıdan Rasulullah da dinî intisapla nisbetlenmeyi tercih eder. Çünkü din herkesindir, bütün Müslümanlar aynı dine intisap edebilir ve herkesi bunda

49) “*Men idde'â ilâ ğayr-i ebîhi, lem yerah râihate'l-cenneti.*” Bkz. Canan, *Kütüb-i Sitte*, C. XVII, s. 337, nr. 6211. Kendisini baba ve atalarından başkasına dayandırma ve müteseyyidlik konusu için bkz. Sarıçık, Murat, *Ehl-i Beyt'i Sevmek*, Nesil Yayınları, İstanbul 2010, s. 192- 195, 200, 235- 236, 240- 242. (Ehl-i Beyt'i Sevmek).

50) Rasulullah ayrıca, bir kişiyi, tümüyle bir kabileyi hicvetmeyi ve babasına intisabını inkâr eden; iftiracıların en büyüğü olarak açıkladı. Ayrıca böyle birisi annesini zina ile itham etmiş sayılmaktaydı. Bkz. Canan, *Kütüb-i Sitte*, C. XVII, s. 502, nr. 3661.

51) Canan, *Kütüb-i Sitte*, C. XVII, s. 338, nr. 6212.

52) *a.g.e.*, C. XVII, s. 339.

birleştirmek mümkündür. Ayrıca bunun hiçbir mahzuru ve sakıncası yoktur. Hz. Ayşe bir sözünde buna işaret ederek:

“Ben Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellemi, bir kimseyi ancak dine nisbet ederken duydum” demiştir.⁵³

Demek İslam’da övünme, kibir, kabile asabiyeti ve ırkçılık yapma açısından olmaksızın soyunu, ırkını, kabilesini açıklamakta bir mahzur yoktur. Bu açıdan bir ırka intisabı açıklamak, söylemek ve yazmak yerilmemelidir. Çünkü Arap olmak başka, Arapçılık yapmak başka şeydir. İslam’da yasaklanan soyla övünmek, kabilecilik ve ırkçılıktır.

O zamanlar sadece Hz. Peygamber ve Dört Halife’nin değil, onun çağdaşları olan diğer bütün insanların da kabile ve soy nesepleri söz konusuydu. Mesela Hz. Bilal Habeşistanlı olduğu için ona “Bilal-i Habeşî” deniyordu.⁵⁴ Kureyş’in alt kollarından olan Ebu Huzeyfe “Mahzûmî” idi.⁵⁵ Süheyb b. Sinan, gençliğini Bizans topraklarında geçirdiği için “Süheyb b. Sinan er- Rûmî” diye anılmaktaydı.⁵⁶ Velid b. Muğire ve Ebu Cehil Mahzum oğullarından oldukları için “Mahzûmî” idiler.⁵⁷

Ümeyye b Halef Kureyş’in alt kollarından olan Cumâhilerdendi ve “Cumahî” nisbesiyle anılırdı.⁵⁸ As b. Vâil es- Sehmî de Kureyş içinde yer alan Sehm oğullarından olduğu için “Sehmî” nisbesiyle anılıyordu.⁵⁹ İlk Akabe biatinde bulunanlar Medine’deki Evs kabilesine mensuptular ve bu yüzden hepsi “Evsî” idiler.⁶⁰ Mesela Mekkeli Münebbih b. Haccâc, Kureyş’in Sehm oğullarından olduğu için nisbesi “Sehmî”⁶¹, ilk muhacir Ebu Seleme, Esed oğullarından olduğu için bir nisbesi “Esedî” idi.⁶² Aslen Yemenli ve Kahtânîlerden olan Evs ve Hazrec kabileleri Kayle adlı bir kadının iki oğlu olan Evs ve Hazrec’ten türedikleri için, hem Kahtânî, hem Evsî ve Hazrecî, hem de Kayle oğullarından oldukları için dedelerine nisbetle (Kaylî) olarak biliniyorlardı.⁶³ Misaller bir makale muhtevasına sığmayacak kadar çoktur ve bu konuda pek çok misal verilebilir. Evs ve Hazrec kabileleri hariç, burada söz konusu ettiğimiz diğer isimler Kureyş’e mensup oldukları için; hepsi aynı zamanda Arabî, Yani Arap ırkına mensup ve Arap oldukları gibi, Adnânî, Meâdî, Nizârî, Mudarî... idiler.

53) “Mâ semî’tü rasulallâhi sallallâhu ‘aleyhi ve selleme yensübü ehaden illâ ile’ d-dîne.” Canan, Kütüb-i Sitte, C. XVI, s. 423, nr. 5971; (Ebu Dâvud, edep, nr. 86’dan).

54) Sarıcık, *Çağrı- Mekke Dönemi*, s. 88.

55) *a.g.e.*, s. 122.

56) *a.g.e.*, s. 123.

57) *a.g.e.*, s. 139.

58) *a.g.e.*, s. 159.

59) *a.g.e.*, s. 159.

60) *a.g.e.*, s. 262.

61) *a.g.e.*, s. 291.

62) *a.g.e.*, s. 295.

63) *a.g.e.*, s. 363.

6. İslam Kültüründe Nisbe Geleneğinin Sürekliliği

İslam tarihinde kabile ve ırk nisbeleri, daha sonraki devirlerde de sürüp gitti. Mesela sadece İslam Ansiklopedisi'nde yer alan şahısların nisbeleri araştırıldığında bu açıkça görülecektir. Mesela Muhyiddin İbnu'l- Arabî (ölm. 1240)'nin, Türkçe ifadesiyle Araboğlu Muhyiddin'in meşhur olan nisbesi "Arâbî"dir. Onun üç risalesini içinde topladığı bir eserinin adı da "Akâidu İbni'l-Arabî" diye anılır.⁶⁴ Görülüyor ki, yazdığı kitabın adı bile günümüz Türkçesiyle "Araboğlu Muhyiddin'in Akâidi" şeklindedir. Bundan başka İslam tarihinde ırk adıyla nisbelenen "Alâeddin Arabî Efendi"⁶⁵, "Ebu Bekir İbnu'l-Arabî"⁶⁶, "Ebu Miskâl el-Arabî"⁶⁷, "Ebu Abdullah İbnu'l- Arabî"⁶⁸, "Ebu Saîd İbnu'l-Arabî"⁶⁹ gibi isimlere de rastlarız. Bu isimleri Arap Alaeddin Efendi, Araboğlu Ebu Bekir, Arap Ebu Miskâl, Araboğlu Ebu Abdullah, Araboğlu Ebu Saîd olarak Türkçeleştirmek mümkündür.

İrkiyle nisbelenenler sadece Araplar değildir. Mesela Suudi ailesine mensup bir emir anne tarafından Türkî/Türk olduğu için "Türkî b. Abdullah" olarak nisbelenmiştir.⁷⁰ Alâeddin et-Türkmânî" (İbnu't-Türkmânî) de "Türkmânî" olarak nisbelenen bir hadisçi ve müfessirdir.⁷¹

Fars asıllı veya İran topraklarından yetişen bazı meşhurlar da "Acemî" olarak nisbelendiler. Mesela "Acemî b. Ebu Bekir"⁷² bunlardandır. Ayrıca bir tarikatın adı "Acemiyye" olduğu gibi⁷³, Türk Musikisinde birleşik bir makamın adı da "Acem- Kürdî"dir.⁷⁴ Osmanlı Klasik mimarisinin ilk baş mimarının adı da "Acem Ali"dir.⁷⁵ Osmanlı Vezir-i Azamlarından ırkı ile nisbelenen Gürcü Mehmet Paşa'yı da bilmekteyiz.⁷⁶ Kıpçak Türklerinden bir mineralog da, "Beylek el-Kıpçakî" olarak bilinir.⁷⁷

64) Bkz. Kılıç, M. Erol, "İbnu'l-Arâbî, Muhyiddin", *DİA*, İstanbul 1999, XX, s. 493-516; Karadaş, Çağfer, "İbnu'l-Arabî, Muhyiddin", *DİA*, XX, İstanbul 1999, s. 516-528.

65) İbşirli, Mehmet, "Alâeddin Arabî Efendi", *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 319.

66) Baltacı, Ahmet, "Ebu Bekir İbnu'l-Arabî", *DİA*, XX, İstanbul 1999, s. 487-488.

67) Elmalı, Hüseyin, "Ebu Miskâl el-Arabî", *DİA*, X, İstanbul 1994, s. 189.

68) Durmuş İsmail, "Ebu Abdullah İbnu'l-Arabî", *DİA*, XX, İst. 1999, s. 487-488.

69) Cebecioğlu, Ethem, "İbnu'l-Arabî, Ebu Saîd", *DİA*, XX, İstanbul 1999, s. 493.

70) Bkz. Kurşun, Zekeriya, "Suûdiler", *DİA*, XXVII, İstanbul 2009, s. 584-587.

71) Bkz. Günay, Mehmet, "İbnu't-Türkmânî", *DİA*, XXI, İstanbul 2000, s. 235.

72) Eyice, Semavî, "Acemî b. Ebu Bekir", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 313-324.

73) *DİA*, "Acemiyye", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 325.

74) Tanrıkorur, Çiğdem, "Acem-Kürdî", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 325-326.

75) Özkan, Ertuğrul, "Acem Ali" *DiA*, I, İstanbul 1988, s. 322.

76) Ak, Mehmet, "Mehmet Paşa, Gürcü", *DİA*, XXVIII, İstanbul 2003, s. 509-510.

77) Müftüoğlu, Ferruh, "Beylek el-Kıpçakî", *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 68-69.

İslam tarihinde, bir ırk adına izafeten “Kürdî” nisbesi almış şahıslara da rastlanır. Mesela “Kürdî Muhammed Efendi” bunlardan biridir.⁷⁸ Bediüzzaman Said Nursi de Osmanlı'nın son döneminde ve yirminci asır başlarında yağdı kitap ve makalelerinden bazılarında yazar olarak adını Said-i kürdî olarak verir. O azılarında farklı isimler kullanmıştır ve bunlardan biri de Sa'îd Kürdî'dir. O ve benzerlerinin daha önceki dönemlerde ve Osmanlı döneminde kullandıkları ırkî nisbeleri bilmek ve doğru değerlendirmek için; İslam kültür ve tarihinde ırkî nisbeler konusunu iyi bilmek gerekir. Makalenin bütününden de anlaşılacağı üzere bu tür nisbelerin Arapçılıkla, Türkçülükle, Kürtçülükle ilgisi yoktur. Bu nisbeler sadece kişinin tanınması bağlamında değerlendirilmelidir.

Diğer yandan kültür tarihimizde sadece şahısların ırkî nisbeler ve adlar alması da söz konusu değildir. Mesela Türk Musikisi'nde bir perde ve makamın adı da “Kürdî” nisbesiyle isimlendirilmiştir.⁷⁹ Yine kadim musikimizde bir başka makam adı da “Kürdîli- Hicazkâr”dır.⁸⁰

Görülüyor ki, şahısların nisbelenmesi (veya musiki konusundaki adlandırılmalarında), İslam kültüründe ırk veya kabile adlarıyla anılmak ve nisbelenmek uzun asırlar öncesinden İslam öncesi çağdan ve İslamî dönemden gelen, eskiden beri süregelen bir gelenektir. Yani mümin insanlar “Arabî, Türkî, Kürdî, Acemî, Kıpçâkî” gibi nisbeler alabilmektedir. Bunun ırkçılık ve ayrımcılıkla bir ilgisi yoktur. Mesela “Türkî” veya “Kürdî” nisbesi olan birisi ırkçı, Türkçü veya Kürtçü olduğu için yaşadıkları dönemlerde bu nisbeleri almış değildirlir. Bu tür nisbeler o dönemlerde sadece tavsif, kişinin şahsını tanıtmaya ve bilgilendirme, ve soyadı bağlamında nötr ifadelerdir. Bu tür nisbeleri olan tarihi kişiler ve meşhurları ırkçılıkla irtibatlandırmak doğru değildir. Hâlâ Türkiye dışındaki İslam dünyasında bu tür nisbeler vardır. Mesela çağdaş Mısırlı bir profesörün adı kaynaklarda açıkça “Prof. Kürd Ali” olarak geçmektedir.⁸¹

SONUÇ

Makalede açıkladığımız gibi, İslam Tarihi kaynaklarında kişilerin farklı şeylere nisbet edilmesi konusunda pek çok malumat vardır. Nisbe ebeveynin her biri cihetinden çocuğuyla müsterekliğini açıklar. Karabet, yakınlık demektir ve hassaten baba ve atalar konusunda mevzubahistir. İstinsab nesebini anmak, nesîb pek münasip veya meşhur nesep sahibi olmak manasına gelirken, nessâbe de nesep âlimi demektir. İrkî veya irki olmayan nisbeler, tavsif ettikleri isimlerin sıfatları olarak kişilerin adlarıyla birlikte yer alırlar.

Makalede, öncelikle Hz. Peygamberin, Dört Râşit Halife'nin ve İslam'ın ilk döneminde yaşamış bazı şahısların ırkî ve kabilevî nisbe örneklerinden söz ettik.

78) Algar, Hamid, “Kürdî Muhammed Efendi”, *DİA*, XXVI, İstanbul 2002, s. 564-565.

79) Özkan, İ. Hakkı, “Kürdî”, *DİA*, XXVI, İstanbul 2000, s. 563-564.

80) Özkan, İ. Hakkı, “Kürdî”, *DİA*, XXVI, İstanbul 2000, s. 565-567.

81) Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, C. I, s. 255-450.

Cahiliyede, Asr-ı Saâdet'te ve zamanımıza kadar sürüp gelen İslamî dönem geleneğinde, şahıslar zaman zaman başka nisbeleri yanında, ırkları ve kabile isimleriyle veya dedelerine ve bazı akrabalarına intisapla tavsif edilerek nisbelenebilirler. Bunun dince mahzuru yoktur. Bu durum, Hz. Peygamber zamanından başlayarak asırlardır süre gelen bir gelenektir. Bu açıdan kişinin; Arabî, Türkî, Kürdî, Rumî, Türkmânî, Mısırî, Habeşî ve Farişî gibi irkî nisbe ve unvanlarla tavsifinde ve halk arasında bu nisbelerle bilinmesinde bir mahzur yoktur. Hz. Peygamberin de zaman zaman ırkı ve kabilesiyle ilgili açıklamalarda bulunması, adlarda kullanılan kabile ve ırk nisbelerinin mahzuru olmadığını açıkça göstermektedir.

İrkî nisbeler içinde kişinin ırkı/milleti, bir ırkın alt kollarından olan amâresi, batını, batından daha küçük olan fahzı, fahz altında yer alan fasîlesi ve aşireti ve sülalesi yer alır. Kur'ân-ı Hakîm de açıklar ki; insanlar teârûf hikmeti sebebiyle millet millet, kabile kabile yaratılmışlardır. Öyleyse, kadın- erkek kim olursa olsun, bütün insanlar istisnasız, bir ırka ve onun alt kollarına mensupturlar.

Rasulullah, “ben Hâşimîyim”, “ben Nadr b. Kinâne oğullarıdanım”, “atam İbrahim'in duasıyım” ve “Biz Nadr b. Kinâne oğullarıyız” gibi açıklamalarda bulunmuştur. Buradan hareketle onu ve sünnetini esas alan bir mümin yeri gelince ırkını, soyunu, sülalesini açıklayabilir. Adını irkî bir nisbe ile anabilir ve yazabilir. Şu kadar var ki, ırkçılık, kabilecilik, soyla övünme, taazzum, kibirlenme ve dince kardeşlerin meydana getirdiği büyük İslam milletinde tefrika çıkarma niyetiyle ırkını, sonu, kabilesini öne çıkarmak ve kötü niyetle kullanmak dince mahzurludur. İslam kabilecilik, kavim kabile gayreti ve asabiyeti açısından ırk ve soyla öğünme ve bunun iftihar vesilesi edinilmesi durumlarını tasvip etmez.

Hz. Peygamber kendisini bir ırka nisbetle açıkladığı gibi, kendisinden başkalarını da irkî nisbeleriyle açıklayabilmekteydi. Bunun bir örneği şu hadisi-i şeriftir: “(Farklı milletlerden) ilk Müslümanlar dörttür: Ene sâbiku'l- 'arabi = Ben Arapların ilk Müslümanı'yım. Suheybün sâbiku'r- rûmi = Süheyb b. Sinan Rumların (Rum/Bizans beldesinin) ilk Müslümanı'dır. Selmânun sâbiku'l- fûrsi = Selman Farısların ilk Müslümanı'dır. Bilâlün sâbiku'l- habeşeti = Bilal de Habeşlilerin birincisi (ilk iman edeni)'dir.”

İslamiyet nesebe intisap konusuna bazı farklı sebeplerden dolayı da ehemmiyet verir: Çünkü akrabalıklar, bir ırka, nesebe, sülaleye, aşirete intisapla var olduğu gibi, birçok fikhî hüküm de nesebe intisapla mümkündür. Mesela; ana baba hukuku, akrabalara sıla-ı rahimde bulunma, yakın akrabalar arasındaki miras ilişkileri, sütkardeşliğini ilgilendiren hükümler, kölelerin ve Mevlaların sahipleriyle olan ilişkileri ve kısas icrasında akrabalar arasındaki farklılıklar, Mut'a nikâhı yasağı ve kadınların iddet beklemelemleri konularındaki kurallar hep neseb/soy konusunu ilgilendirir.

İslam'da soyu inkâr yasak ve büyük günahdır. Rasulullah (s.a.v.) “kim babasından başkasına (neseb) iddiasında bulunursa, cennet kokusu duymaz, oysa onun kokusu, beş yüz senelik yoldan duyulur” buyurmuştur.

Babasını inkâr edemeyen, elbette dedelerini ve atalarını, kabile ve ırkını da kabul etmiş olacaktır. Hem soyu inkâr, insanları bir ırk ve soydan yaratan Cenab-ı Hakk'ın

meşietine razı olmamaktır. Diğer yandan, soyu inkâr durumunda yalan söylenmekte ve soy konusundaki gerçekler kabul edilmemektedir. İslam tarihinde irkî ve irkî olmayan nisbeler Asr-ı Saâdet'ten itibaren gelecek asır ve devirlerde de sürüp gitmiştir.

Kaynakça

- Ak, Mehmet, “Mehmet Paşa, Gürcü”, *DİA*, XXVIII, İstanbul 2003, s. 509-510.
- Algar, Hamid, “Kürdî Muhammed Efendi”, *DİA*, XXVI, İstanbul 2002, s. 564-565.
- Babanzade, Ahmed Naim, *İslam'da Irkçılık ve milliyetçilik (İslam'da Davay-ı Kavmiyyet)*, İktbal Yayınları, Ankara 1979.
- Baltacı, Ahmet, “Ebu Bekir İbnu'l-Arabî”, *DİA*, XX, İstanbul 1999, s. 487-488.
- Cebecioğlu, el- Bardakoğlu, Ali ve arkadaşları, *Sahabiler Ansiklopedisi*, Tercüman Gazetesi, trs.
- El- Buhâri, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l- Buhâri*, I- VIII, el- Mektebetü'l- İslâmiyye, İstanbul trs.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte*, I- XVIII, İstanbul trs.
- Çağatay, Neşet, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, TTK yayınları, Ankara 1989.
- Çetiner, Bedreddin, *Esbâb-ı Nüzûl*, I- II, Çağrı yayınları, İstanbul 2006.
- Debbağoğlu, Ahmet ve İsmail Kara, *Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1970.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1986.
- ed- Diyârbekri, Hüseyin b. Muhammed, *Târihu'l- Hamîs*, I- II, Dâru's- Sâdır, Kahire 1283.
- DİA, “Acemiyye”, *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 325.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, “Mut'a”, *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007.
- Durmuş İsmail, “Ebu Abdullah İbnu'l-Arabî”, *DİA*, XX, İst. 1999, s. 487-488.
- Cebecioğlu, Ethem, “İbnu'l-Arabî, Ebu Saîd”, *DİA*, XX, İstanbul 1999, s. 493.
- Elmalı, Hüseyin, “Ebu Miskâl el-Arabî”, *DİA*, X, İstanbul 1994, s. 189.
- Eyice, Semavî, “Acemî b. Ebu Bekir”, *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 313-324.
- Feyrûzâbâdi, Muhyiddin Muhammed b. Ya'kûb, *el- Kâmûsul- Muhît*, Müessesetü'r- Risâle, Beyrut trs.
- Günay, Mehmet, “İbnu't-Türkmânî”, *DİA*, XXI, İstanbul 2000, s. 235.
- Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, I-IV, trc., İsmail Yiğit ve Arkadaşları, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1985.
- Hatiboğlu, Mehmet Said, *Hilâfetin Kureyşliliği*, Otto Yayınları, Ankara 2011.

- İbn-i Âbidîn, Mehmed Emin Efendi, *Hâşiyetü İbn-i Âbidîn*, I- VIII, Kahraman Yayınları, İstanbul 1984.
- İbn-i Hacer, Muhammed b. Ali, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-IV, Mısır 1930.
- İbn-i Hişâm, Abdulmelik b. Hişâm, *Sîretü'n-Nebi*, I-IV, Dâru'l-Fikrî, Beyrut trs.
- İbn-i İshak, Muhammed b. İshâk, *Sîretü İbn-i İshâk*, tahkik, Muhammed Hamîdullah, Hayra Hizmet Vakfı, Konya, 1981.
- İbn-i Mâce, Muhammed b. Yezid, *Sünen*, I- II, el- Mektebetü'l- İslâmiyye, İstanbul trs.
- İbşirli, Mehmet, "Alâeddin Arabî Efendi", *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 319.
- Karadaş, Cağfer, "İbnu'l-Arabî, Muhyiddin", *DİA*, XX, İstanbul 1999, s. 516-528.
- Kılıç, M. Erol, "İbnu'l-Arabî, Muhyiddin", *DİA*, İstanbul 1999, XX, s. 493-516.
- Köksal, M. Âsım, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, I- XII, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1981.
- Köksal, M. Âsım, *Mekke Devri*, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1981.
- Kurşun, Zekeriya, "Suûdiler", *DİA*, XXVII, İstanbul 2009, s. 584-587.
- Mansur Ali Nasîf, *et-Tâcu'l- Câmî'u li'l- Usûl*, I-V, Mektebetü Pamûk, İstanbul 1961.
- Mantran, Robert, *İslam'ın Yayılış Tarihi*, trc., İsmet Kayaoğlu, Ankara 1981.
- Muhammed Fuad Abdalbaki, *el- Mu'cemu'l- Müfrehes li Elfâz'l- Kur'âni'l- Kerîm*, el- Mektebetü'l- İslâmiyye, İstanbul 1982.
- Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I- II, trc., Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul 1980.
- Muhammed Rıza, *Muhammed*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.
- el- Munevi, Abdurrauf, *Feyzu'l-Kadir*, I-VI, Beyrut trs.
- Müftüoğlu, Ferruh, "Beylek el-Kıpçakî", *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 68-69.
- Nursi, Bediüzzaman Said, *Asây-ı Mûsa*, Sözlere Yayınevi, İstanbul 1976.
- Nursi, Bediüzzaman Said, *Mektûbat*, Sözlere Yayınevi, İstanbul 1977.
- Özkan, Ertuğrul, "Acem Ali" *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 322.
- Özkan, İ. Hakkı, "Kürdî", *DİA*, XXVI, İstanbul 2000, s. 563-564.
- Özkan, İ. Hakkı, "Kürdî", *DİA*, XXVI, İstanbul 2000, s. 565-567.
- Rağıb el- İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed, *el- Müfredât*, Kitâbu'l- Cumhûriye, Mısır trs.
- Es- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't- Tefâsîr*, I- III, Dâru'l- Kalem, Beyrut 1986.
- Sarıcık, Murat, *Hz. Muhammed'in Çağrısı- Mekke Dönemi*, Nesil Yayınları, İstanbul 2006.
- Sarıcık, Murat, *Kendi Dilinden Peygamberimiz-I*, Nesil Yayınları, İstanbul 2006.
- Sarıcık, Murat, *Hz. Osman*, Nesil Yayınları, İstanbul 2009.

- Sarıcık, Murat, *Hz. Ali*, Nesil Yayınları, İstanbul 2010.
- Sarıcık, Murat, *Ehl-i Beyt'i sevmek*, Nesil Yayınları, İstanbul 2010.
- Sarıcık, Murat, *Hz. Ebu Bekir*, Nesil Yayınları, İstanbul 2011.
- Sarıcık, Murat, *Hz. Ömer*, Nesil Yayınları, İstanbul 2011.
- Sarıcık, Murat, *Kaderin Şifreleri*, Nesil yayınları, İstanbul 2011.
- Sarıcık, Murat, *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, Nesil Yayınları, İstanbul 2011.
- Sarıcık, Murat, *Irkçılık*, Nesil Yayınları, İstanbul 2013.
- Şemseddin Sâmi, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası 1317.
- Tanrıkorur, Çinuçan, “Acem-Kürdî”, *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 325-326.
- Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979.